

УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ

ПАСТЧНИК ІРИНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 336.64

ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
(на прикладі промислових підприємств Харківської області)

Спеціальність 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Суми – 2000

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському державному економічному університеті Міністерства освіти України.

Науковий керівник –

доктор економічних наук, доцент
Васюренко Олег Володимирович,
Харківський державний економічний
університет, завідуючий кафедрою
банківської справи

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, професор
Науменкова Світлана Валентинівна,
Українська академія банківської справи,
професор кафедри фінансів;

кандидат економічних наук, доцент
Мірошніченко Олександр Володимирович,
ТОВ “Синдикат”, директор

Провідна установа –

Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економіки України,
відділ фінансово-бюджетної і податкової політики,
м. Київ.

Захист дисертації відбудеться “3” березня 2000 р. о 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 55.081.01 в Українській академії банківської справи за адресою: 40000, м. Суми, вул. Соборна 39, ауд. №204.

З дисертацією можна ознайомитись в бібліотеці Української академії банківської справи за адресою: 40000, м. Суми, вул. Соборна 39.

Автореферат розісланий “2” лютого 2000 р.

Вчений секретар

спеціалізованої вченої ради

Коваленко В.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Основними напрямками економічних перетворень що відбуваються в Україні, є перехід до ринкової економіки, досягнення збалансованого та стійкого розвитку країни на основі участі у світовому процесі поділу праці, що невідривно пов'язано зі створенням необхідних умов, які забезпечують конкурентоспроможність національної економічної системи.

Досвід високорозвинених країн показує, що ключовим фактором економічного зростання, підвищення ефективності економіки є впровадження у виробництво прогресивних технологічних інновацій. Ступінь і динаміка розвитку інноваційних процесів виступають визначальним показником економічного стану країни.

Розвиток інноваційної діяльності як на рівні підприємства, так і на рівні держави зумовлює створення якісно організованої та обґрунтованої системи фінансово-кредитного забезпечення. В умовах поглиблення кризових явищ у фінансово-економічній системі країни, відсутності позитивних трансформацій структури національної економіки, неефективного процесу формування державних фінансових ресурсів відбувається зменшення можливостей централізованого фінансування науково-технічного розвитку на фоні практичної відсутності у підприємств власних коштів для здійснення інноваційної діяльності.

Таким чином, перехід до ринкової економіки об'єктивно приводить до зростання ролі та значення фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності.

Питанням дослідження сутності інновацій, оцінки їх ефективності та фінансового забезпечення присвячено ряд робіт зарубіжних і вітчизняних економістів: Ф. Аугусто, С. Бешелева, В. Бочарова, О. Вітіна, Л. Водачека, О. Водачкової, А. Гальчинського, В. Гейця, М. Грачова, П. Друкера, П. Завліна, Р. Кан-тера, Г. Краюхіної, А. Круглікова, О. Лапко, С. Майерса, Д. Маркіса, Л. Мінделя, В. Міщенко, С. Науменкової, П. Поппеля, М. Портера, М. Савлука, І. Сало, Б. Сан-то, Б. Твісса, Р. Фостера, М. Хучека, У. Шарпа, Й. Шумпетера та ін.

Разом з тим вивчення та аналіз опублікованих за даною проблемою робіт дозволили зробити висновок про те, що питання формування концептуальних і методичних підходів до вирішення задачі фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності недостатньо розроблені як у науковому, так і в організаційно-практичному аспектах.

Об'єктивна необхідність подальшого поглиблення теоретичних досліджень і методологічних розробок з метою вдосконалення механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності в умовах трансформаційної економіки зумовила актуальність теми дисертації та її значення для розвитку економіки України.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота уз-

годжується з основними напрямками наукових результатів, теоретичних положень і висновків досліджень, які були проведені згідно з рішенням ДКНТ в рамках: державної науково-технічної програми “Міжгалузева програма наукових досліджень у сфері демонополізації економіки і розвитку конкуренції” (номер державної реєстрації 0196U003140); галузевої програми Міністерства освіти України – проект: “Синтез комплексів моделей підтримки управлінських рішень у виробничо-економічних системах” (номер держ-реєстрації 0196U015290) та науково-дослідної теми “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер держреєстрації 0199U002342).

Мета і задачі дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування та розробка методичних підходів і практичних рекомендацій щодо вдосконалення механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності з урахуванням зовнішніх та внутрішніх факторів розвитку ринкових відносин.

Досягнення мети дисертаційного дослідження здійснювалось послідовним вирішенням таких задач:

- дослідження теоретичної сутності інноваційної діяльності та її функціональної ролі в економічній системі;
- виявлення факторів економічного впливу на розвиток інноваційної діяльності;
- визначення ролі фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності у реалізації інноваційних процесів;
- дослідження ефективності фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств;
- визначення методичних аспектів вдосконалення механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності;
- розробка теоретичних основ створення та застосування дієвих підходів до активізації діяльності банків в інноваційній сфері на базі нетрадиційних методів раціонального управління інноваційним портфелем банку;
- обґрунтування методичних підходів до вдосконалення оцінки фінансової ефективності інноваційних проектів.

Предметом дисертаційного дослідження є сукупність економічних відносин, що виникають в процесі фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності.

Об’єктом дослідження є промислові підприємства, їхня інноваційна діяльність та фактори, які визначають роль комерційних банків у фінансово-кредитному забезпеченні інноваційної діяльності.

Наукова новизна результатів, отриманих особисто автором. Наукова новизна результатів, отриманих особисто автором, полягає в обґрунтуванні нових підходів до вдосконалення ме-

ханізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності, а саме:

- уточнено визначення категорій “інновація” та “інноваційна діяльність” на основі аналізу та узагальнення теоретичних основ інноваційної діяльності та з урахуванням особливостей економіки перехідного періоду;
- виявлено особливості механізму фінансового забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств в сучасних умовах господарювання;
- теоретично обгрунтовано і запропоновано новий підхід до кредитування суб’єктів господарювання, в основу якого покладено використання резолютивної форми кредиту;
- розроблено методичні рекомендації та отримано аналітичні залежності для аналізу доходності інноваційного портфеля комерційного банку;
- запропоновано новий методичний підхід до вибору інноваційних проектів для цілей їх фінансового забезпечення з боку банку, який базується на методах багатокритеріального аналізу та враховує об’єктивні і суб’єктивні оцінки ефективності дії інноваційних проектів;
- дістала подальшого розвитку система комплексної оцінки ефективності інноваційних проектів. Для оцінки загальної фінансової ефективності інноваційних проектів запропоновано доповнити традиційний підхід оцінкою ефективності використання залученого капіталу;
- вдосконалено підхід до визначення ставки дисконтування для обгрунтування оцінки ефективності планування інноваційних проектів з боку комерційного банку та з боку господарюючого суб’єкта, який базується на врахуванні особливостей оподаткування, наявності інфляційних процесів та прийнятному рівні рентабельності наданого кредиту або інноваційного проекту.

Практичне значення одержаних результатів визначається пропозиціями щодо вдосконалення принципів, методів і підходів до фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності, раціоналізації управління інноваційним портфелем комерційного банку, оцінки використання фінансових ресурсів в інноваційній сфері.

Виявлення основних факторів впливу на активність інноваційної діяльності та механізму діяння економічної системи на інноваційні процеси дозволяє обгрунтувати основні напрямки подальшого розвитку системи фінансового забезпечення інновацій, що може бути використано при розробці відповідних нормативних та законодавчих актів у сфері фінансового забезпечення інноваційної діяльності.

Застосування резолютивної форми кредитування та методичних рекомендацій щодо управління інноваційним портфелем комерційного банку сприяє раціоналізації управління банківськими активами в умовах обмеженості фінансових ресурсів.

Розроблений методичний підхід до вибору інноваційних проектів для цілей їх фінансування

з боку комерційних банків дозволяє визначити оптимальні напрямки банківського інвестування як у статичному, так і в динамічному аспектах.

Використання запропонованих підходів до оцінки загальної фінансової ефективності інноваційних проектів та до визначення ставки дисконтування для обґрунтування оцінки ефективності планування інноваційних проектів сприяє одержанню більш точної оцінки ефективності інноваційного проекту та вибору найбільш прийняттого проекту для його реалізації.

Наукові результати дисертаційної роботи, які мають прикладний характер, знайшли практичне застосування на ряді машинобудівних підприємств і банківських установ м. Харкова, що підтверджується відповідними актами та довідками. Зокрема, запропонований підхід до оцінки загальної фінансової ефективності інноваційних проектів прийнято до використання в практичній діяльності СП “Харківський завод підйомно-транспортного устаткування”; підхід до визначення ставки дисконтування для аналізу ефективності інноваційного проекту з боку господарюючого суб’єкта – ДП “Харківський завод ім. Малишева”; методичний підхід до вибору інноваційних проектів для цілей фінансування з боку комерційних банків – АКБ “Золоті ворота” (м. Харків).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що виносяться на захист, розраховані та отримані автором особисто, знайшли відображення у роботах, переважно більшість яких опубліковано без співавторів. У роботі О.В. Васюренко, І.В. Пасічник “Методичні аспекти вдосконалення механізму фінансування інноваційної діяльності”, автором запропоновано підхід до вибору інноваційних проектів на основі критерію Севіджа, який дозволяє оптимізувати вибір найбільш прийняттого проекту. Загальний обсяг роботи – 0,83 д. а. Загальний авторський обсяг – 0,5 д. а.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, що включені до дисертації, були викладені та схвалені на науково-практичній конференції “Реформа фінансово-кредитної системи перехідної економіки” (м. Луцьк, 1997 р.); міжнародній науково-практичній конференції “Інвестиційна діяльність в Україні: проблеми розвитку та регулювання” (м. Чернівці, 1997 р.); науково-методичній конференції викладачів, співробітників, аспірантів, здобувачів і студентів в Українській академії банківської справи (м. Суми, 1998 р.); другій Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (м. Суми, 1999 р.) та на щорічних науково-методичних конференціях молодих вчених, що проводились у Харківському державному економічному університеті (1997-1998 рр.).

Публікації результатів досліджень. Результати досліджень знайшли відображення у 6 наукових публікаціях у фахових виданнях загальним обсягом 3,27 д. а., з них особисто автору належить 2,94 д. а.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків,

списку використаної літератури. Повний обсяг дисертації – 196 сторінок, у тому числі на 35 сторінках розміщені 22 таблиці та 38 рисунків, список використаної літератури з 145 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано доцільність розв'язання означеного наукового завдання, актуальність теми дисертації; сформульовано основну мету і задачі дослідження. Визначено положення наукової новизни висновків і пропозицій автора, вказано напрямки практичної реалізації одержаних результатів.

У першому розділі – “Інновації та їх роль в умовах трансформаційної економічної системи України” – розкрито теоретичну сутність інновацій та інноваційної діяльності; розглянуто особливості впливу сучасного ринкового середовища на здійснення інноваційної діяльності; визначено механізм фінансово-кредитного забезпечення як ключовий фактор, що безпосередньо впливає на ефективність реалізації інновацій.

Проведені дослідження теоретико-сутнісних особливостей інноваційної діяльності показали, що інновації з'явилися як поняття ще в дослідженнях культурологів і означали введення елементів однієї культури в іншу. Інновації в сучасному розумінні невід'ємно пов'язані з технічним прогресом, науково-технологічними та організаційними змінами, що сприяють поліпшенню умов виробництва і підвищенню ефективності економічної діяльності та означають: використання нової техніки; впровадження нових технологій та нового ринкового забезпечення виробництва; розробку продукції з новими властивостями; використання нової сировини; зміни в організації виробництва та його матеріально-технічному забезпеченні; освоєння нових ринків збуту тощо. Послідовний аналіз поглядів на економічну сутність інновацій дозволив розширити розуміння їх природи, виявити різні типи та закономірності їх розвитку. Вивчення глибини та масштабів проникнення інноваційної діяльності в сучасні економічні процеси, а також узагальнення накопиченого теоретичного та практичного досвіду в цій сфері досліджень – дозволило автору запропонувати розгорнуту класифікацію економічних інновацій, яка базується на структуруванні трьох основних економічних груп:

науково-технічні нововведення, що мають на меті створення нових або вдосконалення існуючих технологій, товарів та послуг;

управлінські нововведення, спрямовані на розробку та вдосконалення процесів управління виробництвом і обміном продукції;

соціально-економічні нововведення, які змінюють існуючі умови життєдіяльності членів суспільства.

Дослідження характеристик та визначень поняття “інновація”, що подаються та застосовуються різними спеціалістами, дозволило зробити висновок щодо наявності в них відповідних суперечностей. В інтегрованому вигляді можуть бути виділені два основних підходи до визначення інновацій: в одному випадку інновація розглядається як результат творчого процесу у вигляді нової продукції, технології, методу; в іншому – як процес уведення нових виробів, методів, підходів замість існуючих. Беручи до уваги наявні підходи, а також враховуючи особливості реалізації інновацій в сучасних умовах, в роботі запропоновано визначення сутності інновації як процесу цілеспрямованого використання суб’єктами соціально-економічних відносин результатів наукових досліджень і розробок, які ініціюють потенційно корисні зміни у виробничих, економічних, правових і соціальних відносинах, в області науки, культури, освіти та інших сферах діяльності суспільства. У свою чергу інноваційна діяльність може бути визначена як специфічний вид економічної діяльності, що виступає у вигляді сукупності соціально-економічних відносин з приводу створення нововведень в усіх сферах суспільної діяльності.

Специфіка інноваційної діяльності, її ключова роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку суспільства опосередковується відповідними факторами впливу, що сприяють активізації інноваційних процесів як головного засобу економічного прогресу. В дисертації в якості визначальних факторів впливу на активність інноваційної діяльності виділені, структуровані та охарактеризовані конкретні внутрішні та зовнішні фактори, які, в свою чергу, розділені на об’єктивні та суб’єктивні.

Як ключовий фактор, що безпосередньо впливає на ефективність реалізації інновацій, у роботі виділено механізм фінансово-кредитного забезпечення, що виступає як сукупність економічних відносин у сфері пошуку, залучення та ефективного використання фінансово-кредитних ресурсів та організаційно-управлінських принципів, методів і форм їх впливу на життєздатність економічних інновацій. В дисертації детально обґрунтовано основні функціональні напрямки діяння фінансово-кредитного забезпечення на економічні інновації з точки зору відносин відтворення, розподілу та контролю; уточнено класифікацію інвестиційних вкладень капіталу в інноваційну діяльність; визначено і структуровано механізм взаємозв’язку та взаємодії основних етапів інноваційного процесу й потоків інвестиційних ресурсів.

У другому розділі – “Дослідження ефективності інноваційної діяльності промислових підприємств” – досліджено сучасний стан діяльності підприємств у сфері інновацій; вивчено, структуровано та проаналізовано діючу систему фінансового забезпечення інноваційних процесів; критично узагальнено проблеми банківського кредитування галузей промисловості.

Проведені дослідження стану інноваційної активності економічних суб’єктів виявили, що сучасний економічний процес відбувається на загальному негативному фоні, коли виробництво

більшості найбільш важливих видів прогресивної високоефективної промислової продукції радикально знижується. Негативний вплив на інноваційну активність справляють нестабільне фінансове забезпечення та відсутність економічної мотивації. Спостерігається чітка тенденція до зниження частки підприємств, що реалізують інноваційні проекти – від 26% загальної кількості суб'єктів господарювання у 1994 році до 15,1% у 1998 році (рис. 1).

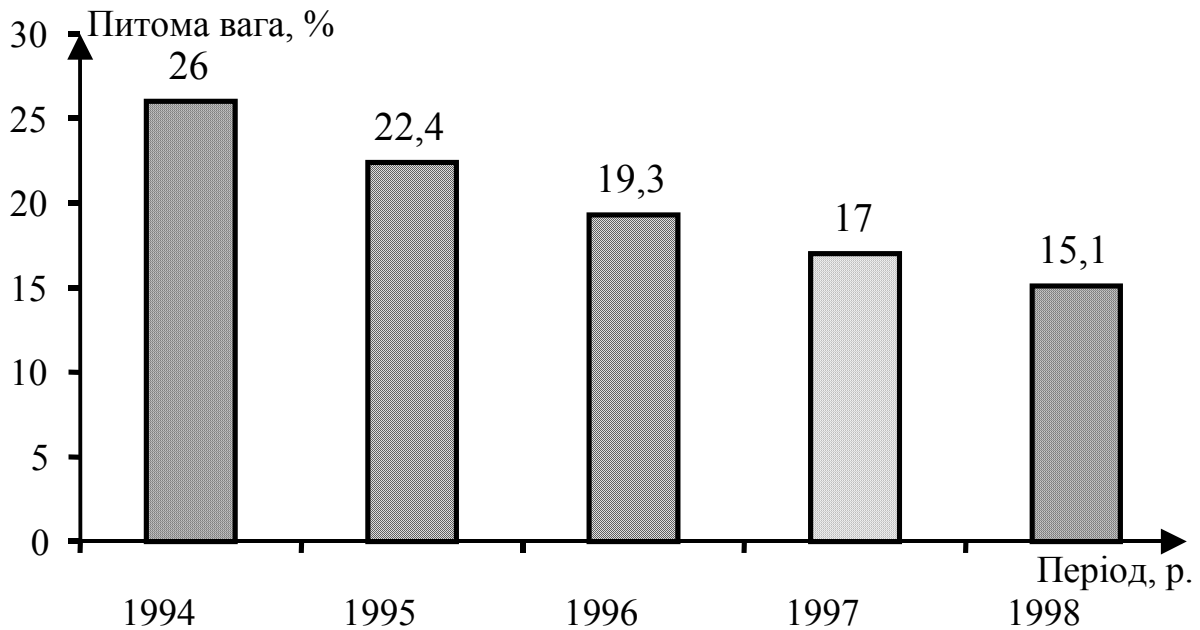

Рис.1. Питома вага підприємств України, які реалізують інновації

Аналіз основних показників інноваційної діяльності українських підприємств показав, що реально загальний стан інноваційної активності національної економіки зменшується. Наприклад, загальний обсяг механізованих та автоматизованих цехів, ділянок і виробництв зменшився понад чотири рази, введених в дію механізованих потокових і автоматизованих ліній зменшилось понад п'ять разів.

За період з 1992 року по 1998 рік практично по всіх основних показниках інноваційної діяльності відбулося абсолютне скорочення і в розрізі промислово-виробничого комплексу Харківської області (табл. 1).

Однією з основних причин зниження інноваційної активності виступає різке погіршення матеріально-фінансового стану традиційно інноваційного сектора економіки: науково-дослідних та проектно-конструкторських інститутів, КБ і лабораторій вузів, дослідних та конструкторських підрозділів промислових підприємств. У результаті кількість наукових розробок по Україні з кожним роком зменшується: 1992 рік – 75100 наукових розробок, 1993 рік – 65400, 1994 рік – 60400, 1995 рік – 51900, 1996 рік – 44100, 1997 рік – 42600, 1998 рік – 41176. Все це невідривно пов'язано з небезпечним падінням обсягів реальних вкладень інвестиційних ресурсів у інноваційні проекти.

Тому в роботі детально досліджено сучасний механізм та структуру фінансового забезпечення інноваційної діяльності, яка в цілому по Україні в 1998 році мала наступний вигляд:

- власні кошти – 75,1%;
- прямі бюджетні асигнування – 1,7%;
- державний інноваційний фонд – 4,7%;
- кредити – 3,3%;
- інвестиції – 12,8%;
- інші джерела – 2,4%.

Таким чином, основним джерелом фінансування інновацій виступають власні кошти підприємств. В той же час аналіз динаміки обсягів власного капіталу по 10 найбільших промислових підприємствах Харківської області за період 1996-1998 рр. показав, що фактично всі підприємства відчувають вагому нестачу власних коштів для забезпечення навіть поточної господарської діяльності. Так, у 1998 році порівняно з 1997 роком темпи зменшення власних коштів по групі підприємств, які досліджуються зросли в середньому у 2,5 рази. Отже, розгляд і використання власної ресурсної бази підприємств-інноваторів як ключове джерело фінансового забезпечення інноваційної діяльності на сучасному етапі не є можливими та реальними. У цьому зв'язку в дисертації особливу увагу приділено питанню активізації діяльності комерційних банків щодо вкладення ними фінансових ресурсів у довгострокові інноваційні проекти, яке є вкрай не задовільним, що підтверджується дослідженням по аналізованих підприємствах (табл. 2). Проведений в роботі детальний аналіз поточного стану кредитування промисловості банківською системою, яка у будь-якому суспільстві виступає ключовим елементом відтворювальної структури економіки, дозволив визначити пріоритетні кроки та напрямки підвищення ефективності мотиваційного механізму залучення фінансових активів комерційних банків у інноваційну сферу, серед яких розробка та впровадження механізму пільгового кредитування інновацій, розробка методів раціонального управління інноваційним портфелем банку тощо.

Таблиця 2.

Довгострокові кредити досліджених підприємств

Підприємства	Обсяги по періодах (тис. грн.)								
	1996 р.			1997 р.			1998 р.		
	початок	кінець	зміна (+, -)	початок	кінець	зміна (+, -)	початок	кінець	зміна (+, -)
ВАТ "ХЗТД"	45,5	24,2	-21,3	24,2	0	- 24,2	0	0	0

АТ “Червоний Жовтень”	19,4	0	-19,4	0	0	0	0	0	0
ВАТ “ХТЗ”	479,3	308,5	- 170,8	308,5	0	-308,5	0	0	0
АП “Електроваш-маш”	134,8	40,8	-94,0	40,8	0	- 40,8	0	0	0

“+” – збільшення обсягів, “-” – зменшення обсягів.

У третьому розділі – **“Методичні аспекти вдосконалення механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності”** – запропоновано підхід до фінансування банками інноваційних проектів на базі застосування резолютивної форми кредиту; розроблено методичні рекомендації щодо раціоналізації управління банківським портфелем інноваційних ресурсів; обґрунтовано методи оптимізації вибору інноваційних проектів та оцінки їх фінансової ефективності; запропоновано методичний підхід до визначення ставки дисконтування для більш ефективного аналізу інноваційних проектів.

Однією із задач вдосконалення фінансового забезпечення інновацій виступає створення мотиваційного механізму активізації діяльності банків в інноваційній сфері. Для її вирішення в дисертації розроблено підхід до кредитування інноваційних проектів, що заснований на використанні резолютивної форми кредиту. Резолютивний кредит – це кредит, який включає основну, а також додаткову суму, яка генерується банком за рахунок пільгового оподаткування прибутку від даної кредитної операції. Основна сума резолютивного кредиту надається окремими траншами у фіксовані періоди часу (виходячи з потреб та особливостей конкретного інноваційного циклу). При цьому однією з обов’язкових умов виступає необхідність здійснення повернення попередньої частини кредиту і процентів за ним, починаючи з кінця другого часового етапу. Обсяг додаткової суми кредиту розраховується, виходячи з одержаного банком “пільгового прибутку” як різниці між процентними доходами та витратами за резолютивним кредитом. Додаткова сума надається в останньому періоді з частиною основної суми, яка підлягає до видачі в цьому періоді. Таким чином, банкам необов’язково резервувати “пільговий прибуток” в процесі отримання доходів за кожний часовий період для цілей реінвестування. Ці кошти можуть бути використані банком для здійснення інших активних операцій у межах встановленого загального періоду кредитування. Загальна сума “пільгового прибутку” повинна бути закумульована тільки до останнього часового періоду для здійснення завершального кредитного вкладення.

Умовою стабільного фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності є ефективно управління інноваційним портфелем комерційного банку. З цього приводу у дисертації обґрунтовано методичний підхід до раціоналізації управління інноваційним портфелем банківських

ресурсів, який представлено у вигляді об'єднання двох частин: одна виступає підмножиною множини кредитних вкладень банку (складовою частиною кредитного портфеля); друга – підмножиною множини інвестиційного портфеля банку. Отже вирішення задач управління банківським інноваційним портфелем досягається за рахунок ефективного управління його складовими частинами – кредитною та інвестиційною.

В роботі запропоновано також підхід до управління доходністю інноваційного портфеля банку, який засновано на оптимізації рівня доходності складових частин портфеля та дотриманні прийняттого рівня ризику.

Мінімізація ризику інноваційного портфеля досягається за рахунок розмежування доцільності фінансування того чи іншого інноваційного проекту в залежності від того, реалізацію яких інноваційних етапів він передбачає (однозначно не всі етапи інноваційного процесу можуть та повинні фінансуватися за рахунок банківських ресурсів). Принципом мінімізації ризику необхідно в першу чергу керуватися при виборі інноваційних проектів, що знаходяться на початкових етапах інноваційного циклу. Для побудови ефективної множини та визначення оптимального інноваційного портфеля необхідно розбити інноваційні проекти по етапах й обрати на кожному етапі найбільш прийнятні (з точки зору доходності та ризику) проекти, які і повинні скласти оптимальний інноваційний портфель комерційного банку.

В дисертації запропоновано підхід до оцінки та вибору інноваційного проекту з боку кредитора (банку). Основу вирішення задачі вибору визначають, з одного боку, методи ефективного управління інноваційним портфелем банку, з іншого – методи прогнозування, на базі яких і визначається оптимальний склад інноваційного портфеля. Загальний критерій вибору рішення щодо фінансування інноваційного проекту може бути представлений у такому вигляді

$$\Omega = F(\Omega_1, \Omega_2, \dots, \Omega_j), \quad (1)$$

де Ω – критерій прийняття остаточного рішення;

Ω_i – критерій i -го окремого рішення, $i = \overline{1, j}$;

F – вид функціональної залежності, на базі якої будується загальний критерій.

Методи визначення залежності F можуть бути структуровані таким чином:

1) об'єднання декількох окремих критеріїв з метою максимізації сумарного критерію:

$$\Omega = \bigcup_{i=1}^n \mu_i \Omega_i, \quad (2)$$

де μ_i – вага окремого критерію Ω_i ;

2) перехід до визначення критерію з метою пошуку оптимальних критеріїв:

$$\begin{cases} \Omega_i \geq \Omega_i^0, 1 \leq i \leq n, \Omega = 1, \\ \Omega_i < \Omega_i^0, 1 \leq i \leq n, \Omega = 0, \end{cases} \quad (3)$$

де Ω_i^0 – граничне значення деякого окремого критерію Ω_i ;

3) послідовне досягнення окремих цілей з метою встановлення взаємозв'язку окремих критеріїв та визначення найкращого вибору загального критерію

$$\Omega = \Omega_j + \sum_{i=1}^{j-1} \sup \Omega_i, (i \leq j-1), \quad (4)$$

де $\sup \Omega_i$ – верхня межа можливих значень критерію ефективності Ω_i .

На практиці, як правило, застосовується комбінація наведених підходів до визначення функціональної залежності F . В той же час як параметр Ω_i може виступати не тільки значення окремого критерію при дослідженні одного проекту, але й значення деякого критерію при оцінці групи інноваційних проектів і виборі одного найбільш ефективного проекту.

Більшість існуючих методів оцінки ефективності інноваційних проектів не завжди прийнятні в умовах кризового стану економіки. Тому в роботі обгрунтовано методичний підхід до оцінки загальної фінансової ефективності інноваційних проектів з боку підприємства-інноватора на основі поетапного аналізу ефективності інвестованих коштів. Оцінка ефективності інвестицій в інноваційний проект здійснюється, як правило, на двох рівнях:

на рівні оцінки проекту в цілому, де оцінюється ефективність використання фінансових ресурсів незалежно від джерел їх залучення;

на рівні оцінки ефективності використання власного капіталу для фінансування інноваційного проекту.

Автором обгрунтовано підхід до застосування третього рівня оцінки – етапу аналізу ефективності використання залучених ресурсів, який дозволяє: по-перше, точніше врахувати та проаналізувати вплив усіх грошових інвестиційних потоків на величину прибутку; по-друге, застосування даного підходу сприяє уточненню оцінок фінансової ефективності інноваційного проекту порівняно зі статичними методами та дозволяє уникнути неоднозначності, яка притаманна динамічним показникам. В основу зазначеного підходу покладено застосування показника приведенного прибутку від інноваційної діяльності, представленого у вигляді функції залежності від обсягів інвестицій і плати за їх залучення.

Одним з ключових питань при оцінці вартості інноваційного проекту є врахування часу та визначення часової вартості грошей. Взаємозв'язок майбутньої та теперішньої вартості грошей визначається за допомогою механізму дисконтування. В дисертації запропоновано підхід до ви-

значення ефективної ставки дисконтування, що базується на врахуванні поточної вартості ресурсів на міжбанківському ринку та рівня рентабельності залученого капіталу на підприємстві, яке реалізує інноваційний проект. В сучасних умовах існує цілий ряд факторів, які в тій чи іншій мірі впливають на вартість грошей та на рівень ставки дисконтування. Вибір конкретних факторів для цілей дослідження повинен бути обумовлений особливостями інноваційного процесу (наявністю окремих етапів, характерними для інноваційної діяльності ризиками, дискретним у часі фінансуванням) та можливостями його регулювання. Як основні фактори впливу на розмір дисконтної ставки в рамках запропонованого підходу автором визначені: темпи інфляції та особливості оподаткування. Вибір першого фактора обумовлений широтою впливу на всі сфери економічної діяльності, а через другий можливе дійове управління процесом освоєння нововведень.

Запропонований підхід дає можливість: розраховувати рентабельність вкладень банку в інноваційну сферу з урахуванням впливу інфляції та оподаткування; отримати аналітичні залежності, які, в свою чергу, виступають підґрунтям для розрахунку ціни одиниці інноваційного продукту та визначення рентабельності залученого капіталу для підприємства-інноватора.

ВИСНОВКИ

1. Інтелектуальною основою процесів виходу економіки України з кризового стану є стратегія інноваційного розвитку пріоритетних галузей народного господарства. В той же час ключовим фактором економічної системи, що справляє першорядний вплив на ефективність економічних інновацій, виступає фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності.

2. Вивчення існуючих в економічній літературі характеристик категорій “інновації” та “інноваційна діяльність” з позицій класиків політичної економії та сучасних спеціалістів дозволило визначити сутність інновацій як процесу цілеспрямованого використання суб’єктами соціально-економічних відносин результатів наукових досліджень та розробок, що ініціюють потенційно корисні зміни у виробничих, економічних, правових і соціальних відносинах, в області науки, культури, освіти та в інших сферах суспільної діяльності.

3. На активність інноваційної діяльності справляють вплив як внутрішні, так і зовнішні фактори, які, у свою чергу, поділяються на об’єктивні та суб’єктивні. Вплив об’єктивних факторів (прибуток, вартість, попит і пропозиція, конкуренція, циклічність розвитку) здійснюється в органічному взаємозв’язку з суб’єктивними факторами зовнішнього середовища, які мають таку пріоритетність: інноваційна політика держави, стратегія конкуруючих фірм, поведінка споживачів.

4. Теоретичний аналіз факторів економічної системи, що впливають на реалізацію інновацій, дозволив виявити та обґрунтувати ключову роль механізму фінансово-кредитного забезпе-

чення інноваційної діяльності.

5. Аналіз статистичних даних показав різке зниження інноваційної активності вітчизняних підприємств. Спостерігається чітка тенденція до зменшення частки підприємств, що реалізують інноваційні проекти: від 26% загальної кількості підприємств у 1994 році до 15,1% у 1998 році.

6. Однією з причин зниження інноваційної активності виступає матеріальне та фінансове ослаблення науково-дослідних та проектно-конструкторських інститутів, КБ і лабораторій вузів, дослідних заводів та конструкторських підрозділів промислових підприємств.

7. Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності виступає власний капітал підприємств-інноваторів. У той же час дослідження фінансового стану 10 найбільших промислових підприємств Харківського регіону показало, що практично кожне з цих підприємств потерпає від критичної нестачі власних коштів навіть для забезпечення поточної господарської діяльності.

8. Активізація інноваційної діяльності неможлива без пошуку, залучення, концентрації та ефективного використання наявних ресурсів фінансового ринку і перш за все кредитно-інвестиційних ресурсів банківської системи.

9. Однією із задач вдосконалення фінансового забезпечення інновацій виступає створення мотиваційного механізму активізації діяльності банків у інноваційній сфері. Це зумовило розробку в дисертації резолютивної форми банківського кредитування інновацій.

10. Головною умовою стабільного фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності є ефективне управління інноваційним портфелем комерційного банку. Для вирішення цього питання в роботі обґрунтовано методичні підходи до раціоналізації механізму управління інноваційним портфелем банківських ресурсів, оцінки і вибору інноваційних проектів, в основу яких покладено методи багатокритеріального аналізу.

11. Більшість існуючих методів оцінки ефективності інноваційних проектів не завжди прийнятні в умовах кризового стану економіки. Тому в роботі розроблено комплексний підхід до оцінки фінансової ефективності інновацій, який включає три рівні: оцінку ефективності використання фінансових ресурсів проекту в цілому; оцінку ефективності використання власного капіталу; оцінку ефективності використання залучених ресурсів, що дозволяє підвищити результативність відбору інноваційних проектів для їх реалізації.

12. Одним з базових питань при оцінці вартості інноваційного проекту виступає врахування фактора часу і визначення часової вартості грошей. З метою підвищення ефективності оцінки інноваційних проектів як з боку банку, так і з боку підприємства-інноватора, в дисертації запропоновано підхід до визначення ставки дисконтування з урахуванням факторів інфляції та оподаткування; одержано аналітичні залежності, що дозволяють визначити ціну одиниці інноваційного продукту та рентабельності залученого капіталу.

13. Теоретичні засади фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності промислових підприємств, що розроблені в дисертації, можуть бути використані в учбовому процесі навчальних закладів III-IV рівнів акредитації для підготовки фахівців з таких напрямків, як підприємництво та менеджмент, фінанси, банківська справа. Методичні розробки дисертації мають практичну цінність для вдосконалення та ефективного управління механізмом фінансово-кредитного забезпечення пріоритетних для національної економіки інноваційних проєктів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

1. Васюренко О.В., Пасічник І.В. Методичні аспекти вдосконалення механізму фінансування інноваційної діяльності підприємств // Банківська справа. – 1999. – №5. – С. 22-24.
2. Пасечник И.В. Государственное регулирование инновационной деятельности (опыт стран Запада) // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – №2 (7). – С. 32-35.
3. Пасечник И.В. Нетрадиционные формы финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности // Вісник. – 1999. – №3 (11). – С. 27-29.
4. Пасечник И.В. Сущность инновационной деятельности как экономической категории // Вісник. – 1999. – №4(12). – С. 65-66.
5. Пасечник И.В. Основные направления развития инновационной деятельности в Украине // Сб. наук. статей “Економіка”. – Харків: ХДЕУ, 1998. – №1. – С. 171-172.
6. Пасечник И.В. Источники финансирования инновационной деятельности // Зб. наук. праць “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України”. – Суми: УАБС, 1998. – С. 220-224.

АНОТАЦІЯ

Пасічник І.В. – Фінансово-кредитне забезпечення інноваційної діяльності (на прикладі промислових підприємств Харківської області). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.04.01 – Фінанси, грошовий обіг і кредит. – Українська академія банківської справи, Суми, 2000.

Дисертаційне дослідження присвячено розробці теоретичних засад та методичних підходів до вдосконалення механізму фінансово-кредитного забезпечення інноваційної діяльності. Дослі-

джено теоретичну сутність інновацій та визначено особливості впливу ринкового середовища на інноваційну діяльність. Детально проаналізовано сучасний стан реалізації інноваційних проектів та структуру фінансового забезпечення інновацій. Запропоновано і теоретично обґрунтовано підходи до активізації діяльності комерційних банків через кредитування інноваційних проектів, рекомендації щодо управління інноваційним портфелем банківських ресурсів та оцінки ефективності інноваційних проектів; розроблено методичний підхід до визначення ставки дисконтування з урахуванням факторів інфляції та оподаткування.

Ключові слова: інновації, фінансове забезпечення, кредитування, ринкове середовище, інноваційний портфель, ефективність, інноваційний проект, ставка дисконтування.

АННОТАЦИЯ

Пасечник И.В. – Финансово-кредитное обеспечение инновационной деятельности (на примере промышленных предприятий Харьковской области). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.04.01 – Финансы, денежное обращение и кредит. – Украинская академия банковского дела, Сумы, 2000.

Диссертационное исследование посвящено разработке теоретических основ и методических подходов с целью совершенствования механизма финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности в условиях трансформации экономики.

В диссертации на основе анализа и обобщения теоретических основ инновационной деятельности уточнены определения категорий “инновация” и “инновационная деятельность” с учетом особенностей экономики переходного периода. Исследование инновационной деятельности как преобразующего фактора экономической системы позволило раскрыть особенности воздействия рыночной среды на инновационные процессы. В качестве факторов воздействия на активность инновационной деятельности в наиболее укрупненном виде выделены внешние и внутренние факторы.

Выявленные факторы воздействия на активность инновационной деятельности дают четкое представление о существующем механизме воздействия экономической системы на инновационную деятельность. Это позволило обосновать ключевую роль финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности и определить основные направления дальнейшего развития системы финансового обеспечения в инновационной сфере.

Проведен анализ эффективности инновационной деятельности промышленных предпри-

ятий Украины и исследована эффективность финансового обеспечения инновационной деятельности наиболее крупных промышленных предприятий Харьковской области. Выявлены причины снижения инновационной активности и структурированы источники финансирования инновационной деятельности.

Определены методические аспекты совершенствования механизма финансово-кредитного обеспечения инновационной деятельности.

Для решения задачи создания мотивационного механизма банков по активизации их деятельности в инновационной среде в работе обоснован и предложен подход к кредитованию инновационной деятельности промышленных предприятий, в основу которого положено использование резолютивной формы кредита.

С целью эффективного управления инновационным портфелем коммерческого банка разработаны методические рекомендации по управлению инновационным портфелем банка, которые учитывают особенности инновационной деятельности. Разработан подход к выбору инновационных проектов для их финансового обеспечения со стороны коммерческих банков, в основу которого положены методы многокритериального анализа инновационных проектов с целью выбора наиболее оптимального проекта в конкретных условиях экономического развития и учета конкретных (частных) целей коммерческого банка.

Для оценки общей финансовой эффективности инновационных проектов обоснован и предложен комплексный подход, включающий следующие этапы: оценки эффективности использования финансовых средств проекта в целом, вне связи с источником их возникновения; оценки эффективности использования собственного капитала; оценки эффективности использования заемного капитала. Такой подход, а именно: выделение в отдельный этап оценки влияния заемных средств на эффективность инновационного проекта – позволит точнее учесть и проанализировать влияние всех денежных инвестиционных потоков на величину прибыли.

С целью повышения эффективности оценки инновационных проектов как со стороны банка, так и со стороны предприятия предложен подход к выбору ставки дисконтирования с учетом особенностей налогообложения и фактора инфляции.

Разработанные предложения и рекомендации по совершенствованию механизма кредитно-финансового обеспечения инновационной деятельности могут быть использованы в деятельности большинства промышленных предприятий и банковских учреждений с учетом их специфики.

Ключевые слова: инновации, финансовое обеспечение, кредитование, рыночная среда, инновационный портфель, эффективность, инновационный проект, ставка дисконтирования.

SUMMARY

Pasechnik I.V. – Financial-credit provision of innovations (for instance of productive enterprises of Kharkov region). – Manuscript.

Thesis to stand for scientific degree of Candidate of Sciences in Economics, speciality 08.04.01 – Finance, money turnover and credit. – Ukrainian academy of banking, Sumy, 2000.

Thesis is devoted to working out theoretical basis and methodical approaches to perfection of mechanism of financial-credit provision of innovations. Theoretical essence of innovations has been explored and features of market environment influence on innovation activity have been determined. Current condition of innovation projects realization and structure of financial providing of innovations have been analyzed in details. Approaches to activization of banking activity in the sphere of innovation crediting, recommendation of banking innovation portfolio management and innovation project effectiveness assessment have been proposed and theoretically based; methodical approach to definition of discount rate taking into account factors of inflation and taxation has been worked out.

Key words: innovations, financial provision, crediting, market environment, innovation portfolio, effectiveness, innovation project, discount rate.